instagram.com/harmonija_knjige
facebook.com/harmonija_knjige
www.harmonijaknjige.rs

NASLOV ORIGINALA:
Robert Vlach
The Freelance Way: *Best Business Practices, Tools & Strategies for Freelancers*

Copyright © Robert Vlach 2021, 2022
All rights reserved.
Za izdanje na srpskom jeziku © Publik praktikum 2022

ZA IZDAVAČA:
Marko Sabovljević

UREDNIK:
Marina Sabovljević

PREVOD:
Jelena Radojičić

LEKTURA I KOREKTURA:
Lidija Cenić

DIZAJN KORICE:
Tatjana Jović

ŠTAMPA:
Alpha print, Zemun

TIRAŽ:
1.000

IZDAVAČ:
Publik praktikum, imprint Harmonija
Dobrovoljačka 10/I, Zemun
office@publikpraktikum.rs
011/4202 544; 011/4202 545

GODINA IZDANJA:
2022

Sva prava su zadržana. Nijedan deo ove knjige ne sme se kopirati ni prenositi u bilo kom obliku ili bilo kojim sredstvima, elektronskim ili mehaničkim, uključujući foto-kopiranje, snimanje ili bilo koji sistem za skladištenje i pretraživanje informacija, bez pismenog odobrenja izdavača.

PUT FRILENSERA

ROBERT VLAH

HARMONIJA

Recenzije

„Ako želite da uspete kao nezavisni profesionalac, neophodno je da naučite nešto o vođenju sopstvenog biznisa. Ovo možete naučiti na teži način, metodom pokušaja i pogrešaka, ili tako što ćete pročitati ovu jedinstvenu knjigu. Ona pokriva praktično sve što kao frilenser treba da znate o tome kako da pokrenete svoje poslovanje, vodite ga i razvijate – bilo na lokalnom ili globalnom nivou, radeći na daljinu. Robertova knjiga je prepuna proverenih saveta, alata, priča i mudrosti ljudi koji su ovim putem prošli pre vas. To će vam nesumnjivo pomoći da opstanete kao frilenser i napredujete na tom putu."

— **Stiven Presfild**, svetski poznati autor knjiga *Ognjena kapija*, *The War of Art* i *Legenda o Bageru Vensu*

„Kao frilenseri, znamo *zašto* bi svoje slobodne profesije trebalo da vodimo kao posao, ali i *kako* to često nije lako. Ova važna knjiga pruža korisne i praktične savete koji će vam upravo sada pomoći da postavite čvrste temelje svog posla."

— **Melisa Džulvan**, autorka najprodavanije serije kuvara *Well Fed*

„Jeste li iskusan preduzetnik? Onda će vam ova knjiga na više načina spasti posao. Jeste li frilenser-početnik, kome je sve ovo novo? Onda će vam možda spasti i život! Većina ljudi misli da postoje dve grupe ljudi: preduzetnici i zaposleni. To je potpuno pogrešno. U stvari, postoje ljudi koji su voljni da uče i oni koji misle da sve znaju. Ova knjiga je za prvu grupu. *Put frilensera* je jedna od najkorisnijih knjiga koje sam pročitala na svom putu ka životu nezavisnog profesionalca i slobodi."

— **Mišel Losekot**, frilens autorka – digitalni pripovedač, koja radi za velike kompanije kao što su *Puma*, *T-Mobile*, *O2*, *Škoda,* i *Prag siti turizm*

„Samo zato što radite nezavisno, ne znači da morate sve sami da shvatite. Ljudi koji su uspeli pod sopstvenim uslovima kao slobodni saradnici podelili su mnoga znanja i mudrosti – a Robert Vlah vam ih otkriva u knjizi *Put frilensera*. Knjiga je prepuna praktičnih saveta o izazovima s kojima ćete se susretati, od svakodnevnih do umetničkih. I bez obzira na trenutni nivo iskustva u frilens poslovima, Robert i vas i mene podseća da uvek postoji nešto više čemu treba težiti."

— **Mark Makginis**, kreativni učitelj i voditelj podkasta *„The 21st Century Creative"*

„Imala sam tu čast da godinama radim s Robertom, mnogo pre nego što je napisao ovu knjigu. On je najbolji poslovni savetnik koga sam ikada imala i odigrao je značajnu ulogu u mom prelasku iz korporativnog sveta u svet slobodne saradnje. Knjiga *Put frilensera* je obavezno štivo za sve koji napuštaju korporativni balon i preuzimaju kontrolu nad svojim profesionalnim identitetom i sudbinom."

— **Eva Skornickova**, vodeći savetnik za zaštitu podataka i GDPR, nekadašnji diplomata u Kanadi i najviši izvršni direktor u *Fortune 500* kompanijama

„Knjiga *Put frilensera* je knjiga kojoj ćete se stalno vraćati... Godinama. Napisana je kako za početnike, tako i za afirmisane profesionalce, tako da će vam, kako budete napredovali, pružati nove uvide kad god je pročitate. Ova knjiga je neophodna svim slobodnim strelcima, bez obzira na profesiju."

— **Majkl Petrus**, ilustrator i umetnički direktor koji je osmislio *Nanits* aplikaciju za stripove

„Robertova ohrabrujuća knjiga o slobodnom načinu rada završava se fascinantnim i neočekivanim preokretom. Čak će i iskusni frilenseri smatrati da je ovo delo odlična prilika da se vrate osnovama i ponovo osmisle svoje frilens poslovanje."

— **Jan De Graf**, viši biznis developer i stručnjak za izvoz iz Evropske unije u Kinu

„Knjiga *Put frilensera* je sveobuhvatno i dobro strukturisano remek-delo o slobodnom radu i s pravom predstavlja glavni resurs za nezavisne profesionalce, preduzetnike, i kreatore. Knjiga sažima godine iskustva i mnoštvo saveta i istraživanja, ali je izuzetno prijatna za čitanje. Robert predstavlja potpunu mapu puta sa stotinama primera iz stvarnog sveta o tome kako da kao frilenser, ozbiljno nadogradite svoje alate. Prelazak u svet frilensera veoma je zabavan, ali donosi i mnogo izazova. Čitanje ove knjige sigurno će vam omogućiti da više uživate u ovom prvom i da steknete kontrolu nad drugim."

— **Petr Klimec**, menadžer za proširenje za Evropu, Bliski istok i Afriku u *ViVorku*

„Robert Vlah je jedan u milion. Srdačan, vredan, potpuno angažovan, ali pre svega pravi profesionalac koji vodi razgovor. Njegova knjiga je upravo takva. Pre nego što sam je otvorio, nisam baš bio svestan da sam i sam jednim delom frilenser. Bio sam zapanjen ogromnim brojem stvari koje bih mogao da poboljšam. Od tada ova knjiga predstavlja moj poslovni vodič. Mnogo mi je pomogla, a siguran sam da će pomoći i svakome ko je pročita."

— **Danijel Gledis**, investitor i osnivač Vltava fonda sa sedištem u EU, autor bestselera

„Za Roberta, frilens nije popularni hešteg. Za Roberta rad frilensera znači posao. Njegova knjiga koja zaista otvara oči je tu da vam pomogne da postavite prave cene, održavajući zdrav razum, i sprečite najčešće kobne greške."

— **Mihal Kašparek**, pisac i glavni urednik onlajn časopisa FINMAG.cz

„Procenjuje se da će frilenseri do 2027. činiti najveći deo radne snage. Želite li da postignete uspeh u ovoj novoj ekonomiji? Kupovinom ove knjige učinićete Roberta svojim ličnim savetnikom. Ne znam nikoga ko bi mogao da vam bude bolji vodič na ovom putovanju."

— **Peter Fabor**, osnivač međunarodne mreže za organizaciju poslovnih skupova i događaja *Surf Office*

„Neverovatan poslovni vodič koji će vaš frilens rad odvesti do vrha. Knjiga *Put frilensera* vodi vas bezbedno kroz doline neuspeha, finansijskih rizika i teških poslovnih odluka. Dok se penjete, Robert vas uči kako da izbegavate zamke, ovladate metodama preživljavanja i rešavate probleme. Zajedno prelazite izazovna pitanja, kao što su pregovori, cene i marketing, kako biste postigli vrhunac uspeha i stekli dobru reputaciju i klijente koji cene vas i vaš rad. Stojeći na vrhu kao uspešan frilenser, osvrćete se unazad i duboko u sebi znate: vredelo je."

— **Imre Jernej**, brend dizajner svetske klase, osnivač studija *Ziijn*

„Knjiga *Put frilensera* lansirala je moj posao u neslućene visine. Veoma čitljiva i prijatna knjiga koja me je naučila kako da svoj posao obavljam kao profesionalac."

— **Eliska Vihnankova**, viši konsultant za društvene mreže velikih imena kao što su *Bajer* i *Džonson i Džonson*

„Mogao sam da se poštedim bezbroj slepih ulica i protraćenih sati; pogrešno proračunatih budžeta za usluge; zanemarene lične prezentacije; ispitivanja beskorisnih alata; grešaka u računovodstvu i poreskim prijavama – samo da je Robert napisao ovu knjigu pre deset godina, kad sam napustio korporativni posao i otišao u frilensere. Knjiga *Put frilensera* je obavezno štivo za sve vas koji tek počinjete da uzimate živote u svoje ruke."

— **Radek Hračovec**, vodeći stručnjak za programe lojalnosti, sudija na dodeli nagrada *The Loyalty Magazine Awards*

„Robert strastveno osmišljava i realizuje pojedinačne poslovne priče koristeći tu inspirativnu iskru i entuzijazam kao ideju i pretvarajući je u stvarnost. Da biste ih učinili stvarnim, morate razumeti detalje i dinamiku poslovanja. Robertovu knjigu punu praktičnih i korisnih saveta svako treba da pročita. Ona će vam pomoći da pronađete preduzetnika u sebi i oživite tu strastvenu ideju. Ne mogu dovoljno da nahvalim ovu knjigu."

— **Maksvel Kolona-Dešvud**, trostruki britanski barista šampion i preduzetnik u *Colonna Coffee*-u, autor knjige *The Coffee Dictionary*

SADRŽAJ

1. **Poslovanje** 13

MOŽE LI SE POSLOVANJE NAUČITI? 15

VAŠA UDOBNOST U TRŽIŠNOM UNIVERZUMU. 20
Zašto je frilens poslovanje mnogo više od pukog „obavljanja poslića”?

UGLED 48
Zašto je reputacija važna za trajni uspeh?

2. **Profesionalac** 71

FRILENS NAČIN ŽIVOTA 73
Prednosti i mane frilensinga

OSNOVE USPEHA 88
Šta profesionalca čini uspešnim?

KARIJERA ZAVISI OD BIZNIS PLANA 112
Kako da postavite temelj profesionalne i karijerne strategije?

3. **Praktična znanja** 143

LIČNA PRODUKTIVNOST 145
Kako sve da uradite na vreme i bez glavobolje?

PRIMENA INFORMACIONIH TEHNOLOGIJA 172
Kako da zaštitite svoje podatke i koje alate da koristite?

UDRUŽIVANJE 195
Kako se udružiti i podeliti posao s pravim ljudima?

DOBRI STE KOLIKO I VAŠI KLIJENTI 227
Kako brinete o svojim klijentima i gradite klijentelu?

ODREĐIVANJE CENE 249
Koliko treba da tražite za svoj rad?

POSLOVNI PREGOVORI 304
Koje su najbolje prakse za pregovore?

KAKO DA OBEZBEDITE NAPLATU 342
Da li je moguće nadmudriti neplatiše?

VEB-SAJTOVI, BLOGOVI I DRUŠTVENE MREŽE 361
Kako da u potpunosti iskoristite potencijal interneta?

FRILENS MARKETING 399
Kakve samopromocije treba da izaberete?

LIČNE FINANSIJE I PREVENCIJA RIZIKA 434
Kako da se pripremite za najgore?

PUT FRILENSERA 459
Gde su granice profesionalnog rasta?

ZAHVALNICE 468

Ovu knjigu posvećujem najdražoj Lenki i našoj deci Ričardu i Oliviji – ne iz očinskog osećanja već zato što će, ako i oni jednoga dana počnu da rade kao frilenseri, prastari principi uspešnog poslovanja i dalje ostati nepromenjeni.

Robert Vlah

1. **Poslovanje**

MOŽE LI SE POSLOVANJE NAUČITI?

Odlično pitanje! Međutim, u njemu se, zapravo, kriju tri pitanja:

Može li se poslovanje naučiti?
Ako može, onda kako?
I jesam li ja taj koji će vas naučiti?

Dozvolite mi da odgovorim na ovo, počevši od same suštine:

Poslovanje se može naučiti, a to možete i vi.

Do trajnog prosperiteta i profita neće vas odvesti ni sreća ni talenat već skup veština, onda kad njima u potpunosti ovladate. A što je još bolje, ključni principi uspeha u frilens poslovima su univerzalni i stoga u osnovi svuda isti.

Ipak, kad kažem *ovladate*, ne mislim samo na početnike. Možda ste vrhunski stručnjak, ali samo prosečan biznismen, koji nakon mnogo godina i dalje pravi velike greške. Štaviše, uvek je dobro naučiti nove veštine, čak i ako ste frilenser već dvadeset godina, kao ja.

PLAŠITE SE DA NISTE STVORENI ZA POSAO?

Razumem vašu bojazan bolje nego što mislite. I sam sam godinama verovao da nisam stvoren za posao. Imao sam dvanaest godina kad su 1991. moji roditelji otvorili pekaru. Njihov poslovni plan bio je jednostavan i naizgled predodređen na uspeh: *ljudi će uvek kupovati i jesti hleb*. I sigurno su bili u pravu, ali nisu shvatili da je ovaj sektor gladan kapitala, a donosi mali profit. Iskoristili su svu svoju imovinu za kupovinu nove opreme i kada su prvi put upalili peć, više nije bilo povratka.

Pekarski posao je težak, što su moji roditelji uskoro naučili. Tata je išao na posao u pet da bi svakog jutra na policama imao svež hleb. Mama je naporno radila da bi te police bile pune. Zahvaljujući

tome, brat i ja ih nismo mnogo viđali kod kuće prvih deset godina. Žrtvovali su veliki deo života samo da bi zaštitili svoju investiciju.

Kad sam video koliko to zahteva vremena i brige i koliko je noćnih smena i rada vikendom njihov posao podrazumevao, zakleo sam se da *nikada neću biti preduzetnik.*

U to vreme već sam učio poslovanje u školi, ali to je samo pojačalo moje predrasude. Fokus je bio isključivo na kompanijama, i to se uklapalo u način poslovanja mojih roditelja. Nezavisno poslovanje? Ma kakvi! Zbog uticaja porodice i škole imao sam nepotpun – i pogrešan – pogled na posao, koji se pretvorio u odbacivanje. I to bi bilo to, da nije bilo zgodne nezgode.

KO SAM JA DA VAM GOVORIM KAKO DA VODITE POSAO?

Tokom 1999. otišao sam u Španiju da radim neke sezonske poslove, ali sam na kraju tamo ostao nekoliko godina radeći kao programer veb-sajtova. Bila su to pionirska vremena, pre ekspanzije veb-sajtova i kao vodeći programer projekta imao sam ogromnu slobodu da radim kad god i na čemu god sam želeo. Ponekad sam radio i sedam dana nedeljno, a šef me je nagovarao da napravim pauzu. Nije me bilo briga. Toliko sam voleo svoj posao.

Ali svaki projekat se jednog dana završi i tako sam se nekoliko godina kasnije našao pred odlukom: da uđem u neku vrstu stalnog zaposlenja ili da svoje veštine stavim na otvoreno tržište za druge klijente. Ta ideja me je i uzbuđivala i plašila jer, na kraju krajeva, nikada nisam želeo da budem preduzetnik. Ali istovremeno čeznuo sam za slobodom da biram s kim, gde, na čemu i pod kojim uslovima ću raditi. Odjednom sam *mogao* da zamislim kako postajem frilenser.

Kako sam sticao više iskustva radeći na ovaj način, fokus mojih interesovanja se pomerio ka podršci mojim prijateljima frilenserima. Napravio sam nekoliko sajtova koji su uspešno promovisali njihove usluge, što me je dovelo do još jedne prekretnice: 2005. osnovao sam *Češko nacionalno udruženje nezavisnih profesionalaca,* koje je sada među najaktivnijim u Evropi i ima 200.000 frilensera koji ga prate jer im pomaže da bolje posluju. Zatim sam 2012. osnovao prvi evropski analitički centar poslovnih ideja za frilensere koji se redovno sastaje u Pragu i drugim gradovima, kao i na mreži. Moj najnoviji projekat, sajt *freelancing.eu* pokrenut je 2020. kako bih podržao frilens poslovanje širom Evrope.

Držim poslovne kurseve za frilensere duže od jedne decenije, zbog čega sam u kontaktu sa bezbroj profesionalaca u više desetina oblasti i imam uvid u to šta ih u poslovanju najviše brine i zanima. Obučavao sam nuklearne fizičare, introvertne programere, ekstravagantne umetnike i obične vlasnike barova – i koliko god da su njihova polja bila različita, kao samostalni preduzetnici imali su iznenađujuće mnogo zajedničkog.

Isto toliko dugo radim u poslovnom konsaltingu. Iza sebe imam na desetine projekata i više od tri stotine konsultantskih slučajeva. Kao konsultant, upoznat sam s poslovima pojedinaca, startappreduzeća i kompanija sa svih strana, uključujući i one mračne. Tako da vam u ovoj knjizi neću reći da je poslovanje sve samo cveće i proleće.

Rezultati anketa o slobodnim profesijama, uključujući i naše, još su jedan alat koji mi je pomogao da steknem dublje razumevanje ove široke teme. Navodiću neke od ovih podataka, zajedno sa drugim resursima i knjigama koje mogu da vam pomognu u poslovanju.

POSLOVANJE ZNAČI REŠAVANJE PROBLEMA

Iz iskustva sam naučio da o poslu ne razmišljam previše teoretski i uopšteno jer to često odvede ljude na pogrešan put. Umesto toga, uvek postavljam pitanje:

O kakvom poslu je reč?

Govorimo li o određenom poslovnom pristupu, određenoj profesiji ili poslu određene osobe? Ovim pitanjima ćemo se takođe ovde baviti, pa ću vam dati jasan odgovor:

> Ova knjiga govori o tome kako frilenseri posluju, rade na sebi i svom imenu i prodaju svoju stručnost na slobodnom tržištu. Dakle, reč je o nezavisnim profesionalcima sa javno priznatom stručnošću, profesijom ili poslom i upravo zbog toga ih mi kao klijenti angažujemo.

Međutim slobodno poslovanje se može definisati i na mnoge druge načine, a ljudi obično u to uključuju poslove koje rade sa strane da bi zaradili nešto dodatnog novca, poput podučavanja i privremenog posla, zajedno s honorarnim poslovima koje dobijaju preko agencija ili aplikacija kao što su *Uber* i *RBNB*. Ovo na neki

način ima smisla, ali ova knjiga je uglavnom namenjena frilenserima koji su stručni u određenoj oblasti i imaju ambiciju da samostalno posluju ili to već rade nekoliko godina.

Ako već neko vreme radite kao frilenser ili često sarađujete s frilenserima, ovu knjigu posmatrajte kao nezvaničnu reviziju – potražite savete i nove ideje, premostite praznine, proverite sve što već radite i ispravite greške. Uvek nešto promakne.

Ako još niste sigurni u kojem pravcu da pokrenete svoju karijeru, daću vam realnu predstavu o tome šta nezavisno poslovanje donosi u vaš život, uključujući praktične preporuke da biste to uspešno pokrenuli.

Učenje poslovanja slično je učenju umetnosti, nauke ili novog jezika. Ne postoje „korak po korak" vodiči jer ništa slično ne postoji u stalno promenljivom i složenom svetu poslovanja. Sve počinje osnovnim znanjima i pristupima, koje ću svakako opisati, ali krajnji cilj je sticanje sposobnosti za rešavanje novih problema.

Poslovanje znači rešavanje problema. Zato ću vam opisati ne samo najnovija praktična znanja i proverene strategije već i kako razmišljaju iskusni frilenseri i koje strategije primenjuju da bi ostali uspešni čak i nakon deset ili dvadeset godina. A usput ću vam ukazati na toliko iskušenja, zamki i ćorsokaka, da ćete na kraju izdaleka moći da ih prepoznate. Naučiću vas kako da pratite uspeh i uhvatite ga, a zatim ga zadržite uz pobednički krik.

Takođe ćete naučiti kako funkcionišu strategije sporog uspeha i da ćete u ovo užurbano doba biti u velikoj prednosti zahvaljujući tome što ste pouzdan i siguran oslonac za kolege i klijente. Međutim, u poslovnom smislu ovo će funkcionisati samo ako uspete na pravi način da iskoristite svoju prednost.

FRILENSING FUNKCIONIŠE NA TRI ODVOJENA NIVOA

1. *Stručnost* je ključni element za poslovanje u nekoj profesiji. To je ono što vaši klijenti žele.
2. *Administrativne obaveze* zavise od vaše zemlje i vrste poslovanja. To je ono što vaša vlada želi.
3. *Poslovanje* uključuje sve ostalo, a da postanete bolji u njemu, uglavnom je ono što vi želite.

Stručnost je, naravno, na vama. Svi smo mi stručnjaci u svojim profesijama i moramo da znamo šta je za njih specifično.

Administrativne obaveze, posebno po pitanjima kao što su porezi, računovodstvo, i razni propisi, razlikuju se od zemlje do zemlje, a sve više frilensera prepušta ih stručnjacima ili koristi posebne aplikacije. I jedno i drugo je u redu. Vaše stvarno poslovanje je ono čime ću se direktno pozabaviti u ovoj knjizi. Zajedno ćemo postaviti čvrste temelje, a zatim ćemo na njih postaviti ključne poslovne veštine – veštine kao što su lična produktivnost, određivanje cene, marketing, pregovaranje, i finansijsko upravljanje sopstvenim resursima. Pored toga, dodaću stotine pametnih saveta.

Naravno, nijedna knjiga ne može biti univerzalni vodič za svaku zemlju, kulturu, profesiju, udobnost ili lični pristup poslovanju (ima ih zaista mnogo). Ja sam se time bavio uzimajući u obzir sve što je široko rasprostranjeno i uobičajeno. Ali ne brinite; osnovni principi važe svuda, a većina praktičnog znanja opisanog ovde biće primenljiva i u vašoj specifičnoj karijeri.

VAŠE FRILENS PUTOVANJE POČINJE MOŽDA BAŠ OVDE

Nikada ne znate kada će taj trenutak doći. Niko se nije rodio s poslovnim veštinama, a postoji bezbroj puteva koji vode do njih – uključujući i vaš. A onda odjednom, ne možete da se smirite dok ne krenete tim putem.

Kad smo kod toga, moji roditelji se bukvalno nisu smirili četvrt veka, ali njihova priča ima srećan kraj. Posle dvadeset sedam dugih godina prodali su pekaru sa dobro razrađenim poslom i sopstvenom mrežom prodavnica uz priličnu zaradu i sada uživaju u penziji zajedno sa svojim unucima. Svoj put su odabrali slobodno i iako je bilo neizmerno teško, išli su njime do kraja. Sloboda ima svoju cenu.

Dakle, sada znate zbog čega kažem da se posao može naučiti, da postoje načini da ovladate njime i da možda hodam jednim od tih puteva dovoljno dugo da bih mogao da vam pomognem da pronađete svoj. Jeste li spremni da iskoračite?